

Renata Makarewicz
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8745-4125>
e-mail: renata.makarewicz@uwm.edu.pl

Wybrane terminy z komponentem imiesłowowym w języku edukacji. Analiza morfologiczno-semantyczna

Selected terms with a participial component in the language of education. A morphological and semantic analysis

This paper concerns educational linguistics and presents a morphological and semantic analysis of the terms used in the language of education that contain a participial component. These terms appear in legal documents and materials used for teachers' professional development. Some of the analysed cases raise doubts about their appropriateness and semantic clarity. This paper aims to explain these doubts and decide on the correctness of each case. The participles used in the studied terms are subjected to a morphological analysis. The motivation behind the formation of the terms is described. The participles are analysed according to the categories of tense and voice. The paper analyses active and passive participles, referencing approaches, present in subject literature, to the trend of the adjectivisation of adjectival participles. Describing word-formation mechanisms involves rules of semantic cohesion, which underlie the pronunciations of correctness in terms of the appropriateness of use. The observed semantic innovations are presented in the context of educational models (the humanistic model of the school). The Polish term *ucząca się szkoła* is inspired by the English term learning school and is an example of neosemantisation. In addition to presenting a linguistic analysis of the passive participles, including dictionary references, this paper also presents these participles in light of the educational changes that have been observed for the last thirty years.

The analysis has yielded the conditions of appropriateness and clarity for the terms containing active and passive adjectival participles that appear in the language of education. These terms are used to shorten utterances. However, sometimes specialised language is required.

Słowa kluczowe: język edukacji, imiesłów, morfologia, semantyka, stosowność, wyrazistość
Key words: language of education, participle, morphology, semantics, appropriateness, clarity

Język edukacji to termin, którym określamy ten obszar ludzkiej aktywności językowej, który odnosi się do nauczania i uczenia się. Współcześnie mieści się w nim zarówno centralne dla szkoły komunikowanie się w samym procesie nauczania, jak i konieczne dla tego procesu dokumenty okalające i peryferyjne. O nauczaniu szkolnym traktują dokumenty oświatowe, takie jak ustawy określające strukturę szkolnictwa, podstawa programowa, rozporządzenia ministra formułujące system oceniania, ogólnopolskie egzaminy zewnętrzne. Istnieją też akty, w których opisuje się funkcjonowanie szkoły, a więc statut szkoły i regulaminy pracy Rady Rodziców, Rady Pedagogicznej, szkolne systemy oceniania i wiele innych pomniejszych dokumentów, bez których nie sposób wyobrazić sobie funkcjonowanie systemu edukacyjnego. Są to także teksty o charakterze metodycznym, a więc podręczniki i artykuły służące doskonaleniu zawodowemu nauczycieli. Zatem *język edukacji*, tak jak i inne języki specjalistyczne, charakteryzuje się odrębną leksyką, w której znajdują się określenia powszechnie czytelne, ale i specjalistyczne, w tym terminy całkiem nowe i budzące refleksje u językoznawcy.

Dokumenty oświatowe redagowane są w stylu urzędowym i charakteryzują się zdyscyplinowaną oraz doprecyzowaną terminologią, która często bywa objaśniana w części początkowej tekstu¹. Tak jest w przypadku ustawy Prawo oświatowe z roku 2016 (<http://dziennikustaw.gov.pl/DU/2017/59/1>) lub rozporządzenia regulującego zasady ocenia (<http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/1534/1>). Nieco inaczej sprawa przedstawia się w tekstach o charakterze metodycznym, w których autorzy stosują wyrażenia tłumaczone z języków obcych, w tym z języka angielskiego. Niektóre z nich są nie dość wyraziste znaczeniowo, a czasem i niestosowne komunikacyjnie.

W wybranym do badań obszarze językowym uwagę zwracają konstrukcje z komponentem imiesłowowym. Zostaną one poddane omówieniu w planie morfologicznym i semantycznym.

W tekstach z zakresu prawa oświatowego znajdują się m.in. następujące terminy zawierające imiesłów²:

organ prowadzący³

organ sprawujący nadzór (nadzorujący)⁴

¹ <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190001148/U/D20191148Lj.pdf>, s. 5.

² Szczegółowe przywołania adresowe wprowadzono realizując zalecenia recenzenta. Autorka ma świadomość, że terminy te pojawiają się w licznych oświatowych aktach prawnych.

³ <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190001148/U/D20191148Lj.pdf>, s. 19.

⁴ <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190001148/U/D20191148Lj.pdf> s. 21.

szkoła integracyjna⁵
niepełnosprawność sprzężona⁶
szkoła specjalna przysposabiająca do pracy⁷
klasy łączone⁸.

Poniżej znajdują się określenia występujące w tekstach o charakterze metodycznym, doskonalącym warsztat nauczyciela:

ocenianie (ocena) kształtujące⁹
edukacja włączająca¹⁰
ocena sumująca¹¹
nauczanie integrujące¹²
ucząca się szkoła¹³.

Odrębnie omówiona zostanie konstrukcja *kształcenie ustawiczne*¹⁴, w skład której wchodzi przymiotnik „ustawiczne”, przypominający budową imiesłów bierny.

Podstawowe pytanie, jakie stawiam tym konstrukcjom, sprowadzić można do rozstrzygnięcia między tym, czy jest to jeszcze imiesłów, czy już tylko przymiotnik. Użyte przeze mnie „jeszcze” i „już” związane są z procesem adiektywizacji imiesłówów (Bartnicka 1970). Czy to jest proces nadal tak żywy, jak opisano go prawie pięćdziesiąt lat temu? Jaka jest motywacja słowotwórcza badanych imiesłówów i co wynika z zaobserwowanych innowacji semantycznych? Czy w języku edukacji terminy z komponentem imiesłowowym wymagają specjalnej uwagi, czy są one zbliżone budową i znaczeniem do ogólnie używanych konstrukcji imiesłowowych?

Niewątpliwie analizowane wyrazy: *prowadzący, sprawdzający, integracyjna, sprzężona, przysposabiająca, łączone, kształtujące, włączająca, sumująca, integrujące, ucząca się* mają podstawę słowotwórczą czasownikową i ich budowa jest czytelna. Istotna dla czasownika kategoria czasu widoczna jest w formie tematu czasownikowego poszczególnych wyrazów.

⁵ <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190001148/U/D20191148Lj.pdf>, s. 3. i 6.

⁶ <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190001148/U/D20191148Lj.pdf>, s. 4.

⁷ <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190001148/U/D20191148Lj.pdf>, s. 3.

⁸ <http://dziennikustaw.gov.pl/DU/2017/59/1>, s. 50

⁹ D. Sterna (2008): *Ocenianie kształtujące w praktyce*. Warszawa.

¹⁰ <https://www.gov.pl/web/edukacja>

¹¹ <https://sus.ceo.org.pl/ocenianie-ksztalujace/elementy-oceniania-ksztalujacego>

¹² <https://rownosc.info/dictionary/integracyjny-system-edukacji/>

¹³ <https://sus.ceo.org.pl/warsztaty-sus/materialy-dla-nauczycieli-wsus/informacja/dzie-siec-zasad-oceniania-ksztalujacego>

¹⁴ <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190001148/U/D20191148Lj.pdf>, s. 4. i 9.

W badanej grupie wyrazów motywacja do tworzenia imiesłowów czynnych jest następująca:

prowadzący od czasownika ndk *prowadzić*
sprawujący od czasownika ndk *sprawować*,
przysposabiająca od czasownika ndk *przysposabiać*,
kształtujące od czasownika ndk *kształtować*,
sumująca od czasownika ndk *sumować*,
włączająca od czasownika ndk *włączać*,
integrujące od czasownika ndk *integrować*,
ucząca się od czasownika ndk *uczyć się*.

Natomiast imiesłowy biernie mają następującą motywację:

łączone od czasownika ndk *łączyć*,
integracyjna od czasownika ndk *integrować*,
sprzężona od czasownika ndk *sprzęgać*,

Budowa morfologiczna imiesłowu, która związana jest z kategorią czasu, ma też związek z jego znaczeniem. Imiesłów może nazywać dyspozycję stałą, jak w wyrazie *niewidzący* = *ślepy* lub czynność chwilową *nie widzący* = *nie widzi czegoś*. Czynność wyrażoną przez imiesłów aktualizuje dopełnienie, np. *drzewa rodzące owoce*. Imiesłowy tworzone od czasowników nieprzechodnich nie konotują dopełnienia. Analizowane przykłady są w tym względzie niejednorodne. Czasowniki regularnie przechodnie stanowią podstawę wybranych imiesłowów przymiotnikowych czynnych i zamieszczone są poniżej:

prowadzić – *być prowadzonym*
sprawować – *być sprawowanym*
przysposabiać – *być przysposobionym*
kształtować – *być kształtowanym*,
włączać – *być włączonym*
sumować – *być sumowanym*
integrować – *być integrowanym*.

Zwraca uwagę zastosowany w konstrukcji *ocena sumująca* imiesłów przymiotnikowy czynny, który w odróżnieniu od pozostałych może odnosić się tylko do rzeczownika nieżywotnego, bowiem w starannej odmianie polszczyzny nie używa się w odniesieniu do człowieka konstrukcji *ktoś był/został sumowany*. Znajdujemy jednak w tak stworzonej konstrukcji imiesłów utworzony od czasownika dokonanego *podsumować*, a więc *ktoś był/został podsumowany*. Przywołana w analizowanych przykładach *ocena sumująca* jest terminem o stałym znaczeniu i znaleźć go można w materiałach metodycznych (Sterna 2008: 58–69). Termin ten odnosi się do tradycyjnie wystawianych cyfrowych ocen szkolnych, czyli stopni. Stopnie (*ocena sumująca*) informują o efektach uczenia się, jednak nie niosą w sobie informacji

o realizacji konkretnych celów, nie wskazują też uczniom sposobu uzupełnienia ewentualnych braków. Takie zadanie stawia się *ocenie kształtującej*. W pojęciu oceny kształtującej zawarty jest dodatkowy element znaczący, oto jest to ocena służąca procesowi kształtowania (nie kształcenia!) drogi dochodzenia do zamierzonych efektów nauczania/uczenia się. Objasnienie terminu znaleźć można publikacji metodycznej:

Najważniejsze w ocenianiu kształtującym jest przekazywaniu uczniowi informacji pomagającej mu w uczeniu się. [...] Ocenianie kształtujące sprzyja wzięciu przez uczniów odpowiedzialności za swoją naukę. Będzie im to potrzebne w przyszłości, gdyż współczesny człowiek musi się uczyć przez całe życie. Żeby móc uczyć się efektywnie, trzeba kierować swoim procesem uczenia się, a więc być za niego odpowiedzialnym (Sterna 2008: 15).

Z powyższego cytatu wynika, że termin *ocenianie kształtujące* odnosi się nie do jednorazowego aktu oceniania, lecz jest elementem procesu, w którym uczestniczą nauczyciel i uczeń. Wnioski takie nie mogą być wyprowadzone z analizy morfologicznej badanej konstrukcji imiesłowowej, są bowiem efektem zmian znaczeniowych – innowacji semantycznej – przeprowadzanych poza formalnymi elementami budującymi system języka. Jednak dla prawidłowego rozumienia terminu konieczne jest uświadomienie sobie, kto jest agensem. Oto wykonawcą czynności ukrytej w imiesłowie czynnym (*kształtująca*) jest *ocena*, a więc rzeczownik nieżywy i nieosobowy lub w przypadku *oceniania kształtującego* rzeczownik odczasownikowy. Cała konstrukcja może podlegać przekształceniu na stronę bierną, bowiem bazowy czasownik *kształtować* jest przechodni – można *kształtować coś*, ale też może *coś być kształtowane*. Całość nabiera charakteru metaforycznego, bowiem to ocenianie kształtuje proces, w którym znajdują się uczeń i nauczyciel. W literaturze pedagogicznej termin *ocenianie kształtujące* charakterystyczne jest dla humanistycznego modelu szkoły (Strużyński 2007).

W powyższym wykazie czasowników bazowych zabrakło jeszcze analizy odnoszącej się do konstrukcji *ucząca się szkoła*. Została ona utworzona od czasownika *uczyć*, czyli przechodniego i niedokonanego, który w słownikach rejestrowany jest także z zaimkiem zwrotnym *się* (<http://sgjp.pl/leksemy/#274162/uczy%C4%87>). W analizowanym przykładzie imiesłów czynny opatrzony jest zaimkiem, co oznacza, że imiesłów nazywa cechę aktualną. Umieszczenie w kontekście rzeczownika *szkoła* imiesłowu *ucząca* bez zaimka zwrotnego oznacza, że jest to jej cecha ponadczasowa i wymaganie konotacyjne zapowiada dopełnienie *ucząca kogo?* Jednak konstrukcja *szkoła ucząca się* nabiera nowego znaczenie, bo jest to taka szkoła, która jest w trakcie wykonywania czynności zawartej w czasowniku bazowym dla imiesłowu, czynności aktualnej. Zatem ponownie, tak jak w odniesieniu do *oceny*

sumującej, zastosowano imiesłów w związku z rzeczownikiem nieżywotnym i nieosobowym, choć czasownik odnosi się raczej do czynności wykonywanej przez osobę lub czynności, której osoba jest poddawana. Obserwujemy innowację, która rodzi wątpliwości semantyczne, bowiem pojawia się pytanie o to, czy analizowana konstrukcja jest poprawna i wyrazista znaczeniowo. Takiej formy leksemu *się* nie rejestruje Mirosław Bańko (2002: 75–77). Opisuje on zaimki *się* zwrotny i nieokreślony, jednak żaden z tych opisów nie odpowiada użyciu *się* w analizowanej konstrukcji.

Dociekania leksykalne prowadzą do wniosku, że nie jest to w polszczyźnie przykład odosobniony, bowiem powstał na bazie istniejącego już od początku XXI w. terminu o znacznie szerszym użyciu. *Ucząca się szkoła* to termin odnoszący się do szkoły jako organizacji zdolnej do uczenia się, adaptującej się do zmiennych warunków funkcjonowania (ang. *learning organization*). Teoria uczącej się organizacji została przedstawiona przez Petera Senge'a w książce *Piąta dyscyplina* (2003). W świetle tej teorii szkoła jawi się jako organizacja wykonująca czynności na sobie, zatem nabiera cech istoty ożywionej, jest żywa aktywnością ludzi ją tworzących. Nie wchodząc w dalszy wywód znaczeniowy, luźno tylko wiążący się z omawianymi w artykule problemami, stwierdzić wypada, że rzeczownik *szkoła* (r.ż., deklinacja IV) jest gramatycznie nieżywotny i nieosobowy, ale znaczeniowo nabiera cech rzeczownika żywotnego zdolnego wykonywać czynność na sobie, a towarzyszący jej imiesłów czynny nazywa czynność aktualną, właśnie się odbywającą i skutkującą w przyszłości. Reasumując, *ucząca się szkoła* to taka, która poprzez otwartość nauczycieli na nowe idee podlega stałemu procesowi *doskonalenia się*. Kluczowe dla prowadzonych rozważań jest słowo „proces”, bowiem ono zmienia znaczenie imiesłowu.

W związku z konstrukcją *ucząca się szkoła* zwraca uwagę rozpatrywana przez Barbarę Bartnicką kategoria strony (1970: 44–85). Interesująca jest grupa F, w której autorka umieszcza imiesłowy zbliżone do analizowanej tu konstrukcji (Bartnicka 1970: 66–69). Są to nazwy stanów psychicznych i fizycznych człowieka typu: *uśmiechnięty, zakłopotany, zapatrzony, zasapany*, które równoznaczne są z czasownikami występującymi z zaimkiem zwrotnym, choć nienazywających czynności wykonywanej na sobie: *uśmiechnął się, zakłopotał się, zapatrzył się, zasapał się*. Jako agens występuje czasownik osobowy, ale nie zwrotny. Czy w analizowanej konstrukcji *szkoła* występuje jako agens? Czy jest to jakaś tendencja ogólniejsza? *Ucząca się szkoła* to przykład tego, jak w języku edukacji odzwierciedlają się ogólne trendy rozwojowe polszczyzny. W tym przypadku inspirowane są one potrzebą przetłumaczenia z języka angielskiego na język polski terminu, nazywającego nowe działanie – proces zachodzący w teraźniejszości i równocześnie wpływający

na przyszłość podmiotu, któremu towarzyszy. Do tej pory nie istniała potrzeba tworzenia tego typu terminów, ale w języku ujawniają się zmiany wynikające ze zmian cywilizacyjnych, społecznych, psychologicznych, edukacyjnych i innych. Pojawiają się zatem nowe wyrazy lub ich systemowe modyfikacje, czego przykładem jest *ucząca się szkoła*. Jest to przykład neosemantyzacji (Markowski 2005: 165).

Przykłady: *organ prowadzący*, *organ nadzorujący* objaśniamy: „ten, który prowadzi” oraz „ten, który nadzoruje”, czyli taki organ, który prawnie sprawuje funkcję zarządzającą i kontrolną (nadzorującą). Przyjąć zatem wypada, że imiesłowy *prowadzący* i *nadzorujący* zostały użyte w funkcji czasownikowej. Żaden z analizowanych tu dwu imiesłowów nie może wystąpić bez rzeczownika, któremu towarzyszy, nie ma bowiem dyspozycji do substantywizacji, co oznacza, że samodzielnie nie przejmie funkcji znaczeniowej całej konstrukcji. Teoretycznie jest to możliwe, bowiem imiesłowy występują nie tylko w funkcji atrybutywnej i predykatywnej, lecz również w funkcji typowej dla rzeczowników (podmiotu lub dopełnienia), jednak nie jest to dyspozycja stała i regularna (Bartnicka 1970: 146). Zasadne jest zatem mówienie o całej konstrukcji imiesłowowej, nie zaś imiesłowie jako takim. W języku edukacji to konstrukcje *organ prowadzący*, *organ nadzorujący* są samodzielnymi i utrwalonymi w dokumentach terminami prawnymi.

W związku z kategorią czasu oraz kategorią strony omówieniu poddano imiesłowy przymiotnikowe czynne, następnie zostanie zaprezentowana analiza konstrukcji z imiesłowami biernymi.

integrować – jest integracyjna (szkoła)

łączyć – są łączone (klasy)

sprzęgać – są sprzężone (niepełnosprawności)

Powyższe konstrukcje nie budzą istotnych wątpliwości co do mechanizmu ich tworzenia i użycia. Czasowniki bazowe są niedokonane i przechodnie. W tej grupie możliwe jest umieszczenie konstrukcji *kształcenie ustawiczne*, choć byłoby to przyporządkowanie błędne. Użyty w niej wyraz przypominający budową imiesłów bierny utworzony od czasownika *ustawać/ustać*, w rzeczywistości jednak jest przymiotnikiem (<http://sgjp.pl/leksemy/#151161/ustawiczny>; <http://doroszewski.pwn.pl/haslo/ustawiczny/>). *Ustawiczny* znaczy tyle, co „ciągły, nieustanny, stały” (SJP 1989 III: 625). Jak podaje Aleksander Brückner, pochodzenia tego wyrazu szukać należy w z języku czeskim (SEJP 1985: 596). *Kształcenie ustawiczne* (<https://encyklopedia.pwn.pl/encyklopedia/ustawiczny.html>, dostęp: 23.06.2019) to inaczej edukacja permanentna. Jest to termin pedagogiczny, który oznacza „stałe odnawianie i doskonalenie kwalifikacji ogólnych i zawodowych”.

Kształcenie ustawiczne przez mniej zaawansowanego użytkownika polszczyzny może być odczytane jako zakończone, bowiem system pozwala utworzyć imiesłów od czasownika *ustawać* (<http://sgjp.pl/leksemy/#255948/ustawa%C4%87>), co oznacza „przestać być, przestać trwać, zakończyć się, przeminać” (<http://doroszewski.pwn.pl/haslo/usta%C4%87/>), z tym że przyjmuje on formę *ustający*, nie zaś *ustawiczny*. Budowa morfologiczna wyrazu, jakkolwiek nieskomplikowana, to jednak jest istotna ze względu na różnice znaczeniowe, które generuje. Świadomość budowy wyrazu, jakim się posługujemy, pozwala dostrzegać różnice znaczeniowe, które wynikają z powiązań systemowych¹⁵. Prosty mechanizm tworzenia imiesłów okazuje się niewystarczający do tego, by świadomie się nimi posługiwać. Tę stałą dyspozycją form odczasownikowych Alicja Nagórko (1996: 126) przedstawia następująco:

Natomiast ograniczenia w tworzeniu imiesłówów przymiotnikowych mają zarówno związek z aspektem: od dokonanych nie tworzy się form imiesłowu czynnego (por.: *nieść* – *niosący*, ale: *przynieść* – ? →), jak i z pewną składniową własnością czasownika: imiesłów bierny możliwy jest tylko dla czasowników przechodnich: (*ktos*) *czyta* (*coś*) i *czytany*, (*ktos*) *idzie* – brak **idziony*.

Imiesłówów pozorny, taki jak analizowany przymiotnik *ustawiczne*, nie jest przykładem odosobnionym. Jakkolwiek mechanizm pozostający w tle różnic znaczeniowych jest nieco inny, to warto przywołać opisywane przez Nagórko (1996: 126) *miejsca stojące / siedzące* – imiesłowy czynne, które służą nazywaniu dyspozycji trwałej i *de facto* powinny przyjąć postać imiesłówów biernych, bowiem nazywają miejsca **siedziane / *stane*, czyli służące do siedzenia i stania.

Na uwagę zasługują dwa bliskie, ale nie tożsame znaczeniowo terminy z komponentem imiesłowowym, a mianowicie: *szkoła integracyjna*, *nauczanie integrujące*. Oba imiesłowy utworzono od czasownika *integrować*, jednak rozpatrywać należy je oddzielnie.

W SGJP znajdują się obie postaci imiesłówów przymiotnikowych utworzonych od czasownika *integrować*, mianowicie imiesłów czynny o postaci *integrujący* oraz bierny *integrowany*. Jak zatem traktować wyraz *integrujący*? Rozstrzygnięcie nie jest proste, bowiem *integrujący* rejestrowany jest w SGJP jako przymiotnik (<http://sgjp.pl/leksemy/#111993/integruj%C4%85cy>) lub jako imiesłów przymiotnikowy czynny (<http://sgjp.pl/leksemy/#324087/integruj%C4%85cy>).

¹⁵ Podstawa programowa kształcenia ogólnego (<https://www.ore.edu.pl/wp-content/uploads/2018/03/podstawa-programowa-ksztalcenia-ogolnego-z-komentarzem.-szkola-podstawowa-jezyk-polski.pdf>) nie zawiera wymogu nauczania słowotwórstwa powiązanego z semantyką, dlatego też młode pokolenie z trudnością radzi sobie z różnicami znaczeniowymi wynikającymi z budowy słowotwórczej wyrazów.

Szkoła integracyjna to taka, w której uczą się dzieci w pełni sprawne i dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Takie potrzeby edukacyjne przejawiają uczniowie niepełnosprawni ruchowo, niewidzący i niedowidzący, niesłyszący i słabosłyszący, z ADHD, z niepełnosprawnością sprzężoną. Można przyjąć, że *integracyjna* zawiera w sobie komponent znaczeniowy przejęty z bazowego czasownika *integrować*, czyli włączać osoby niepełnosprawne w zwykłe formy edukacji, życia społecznego i osobistego. Jest to zatem bez wątplenia imiesłów, co można potwierdzić testem zalecanym przez Bartnicką (1970: 111). Test ten polega na sprawdzeniu, czy imiesłów zachował swój werbalny charakter, czy też już go całkowicie stracił, poprzez użycie formy osobowej podstawowego czasownika jako orzeczenia w stosunku do podmiotu (*subiectum*) lub dopełnienia (*obiectum*):

Kto? integruje kogo? co? – Szkoła integruje dzieci.

Imiesłów bierny zachowa związek z podstawowym czasownikiem tak długo, jak możliwe jest towarzyszenie w formie określenia obiektowi czynności lub podmiotowi przy czasowniku formalnie zwrotnym. *Szkoła integrująca dzieci. Dzieci integrujące się w szkole.* Przeprowadzona próba dowodzi, że imiesłów bierny nie poddał się adiektywizacji, czyli uprzymiotnikowieniu.

Warto powrócić do konstrukcji *nauczanie integrujące*. Wątpliwość, czy jest to imiesłów czynny, czy może przymiotnik, po części została rozstrzygnięta w powyższym akapicie, bowiem systemowo tak właśnie jest, że imiesłów spełnia wymagane testem warunki. Skąd zatem wzięła się różnica *integrująca* : *integracyjne*? Rozwiązania trzeba szukać w semantyce, nie zaś w morfologii.

Nauczanie integrujące oznacza łączenie w procesie edukacyjnym treści kształcenia, które są rozproszone w obrębie różnych przedmiotów szkolnych (Zaczyński 1995 i Zawisłak 2000). Porównanie znaczenia: *szkoła integracyjna* (integrująca dzieci), ale *nauczanie integrujące* (treści kształcenia) dowodzi, że istotna różnica znaczeniowa ukrywa się pod postacią zbliżonych, choć nierównoznacznych form językowych. W języku edukacji oba analizowane terminy są już ugruntowane i przez specjalistów rozpoznawane oraz używane zgodnie z przedstawionym zróżnicowaniem semantycznym. Oba też niosą w sobie wartość znaczeniową wynikającą z podstawowego verbum – czynności łączenia, a fleksyjnie, jak wszystkie imiesłowy przymiotnikowe, podlegają prawom odmiany przymiotnikowej.

Termin *edukacja włączająca* bliski jest znaczeniowo pojęciu *szkoły integracyjnej*, jednak nie całkowicie z nim zgodny. Jest terminem, który w języku edukacji pojawił się stosunkowo niedawno. Jego zakres jest szerszy od istniejącego już ponad trzydziestu lat pojęcia *szkoła integracyjna*. Pierwszy człon terminu – *edukacja* – jest znaczeniowo pojemniejszy, bo *edukacja* oznacza

nie tylko proces nauczania odbywający się w szkole, ale zawiera w sobie wszystkie formy uczenia się i nauczania instytucjonalne i pozainstytucjonalne. Imiesłów przymiotnikowy czynny *włączająca*, którego morfologia jest czytelna (bazowy czasownik *włączać* ndk przechodni) niesie w sobie informację o wprowadzaniu, wciąganiu w skład czegoś, dołączaniu, przyłączaniu, wcielaniu (<http://doroszewski.pwn.pl/haslo/w%C5%82%C4%85cza%C4%87/>). Termin ten jest używany w odniesieniu do zagwarantowanego prawem równego dostępu do nauki dla wszystkich obywateli państwa. W Polsce prawo to gwarantowane jest w Konstytucji RP: „Art. 32. 1. Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. 2. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny”¹⁶, a także w przyjętej w 2012 r. przez Polskę *Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych* sporządzonej w Nowym Jorku w 2006 r.¹⁷ Na mocy tych uregulowań prawnych prawo do nauki mają wszyscy obywatele Polski niezależnie od płci, wieku, sprawności, pochodzenia, itd. *Edukacja włączająca* odnosi się nie tylko do uczniów o specjalnych potrzebach w zakresie nauczania, które wynikają z ich niepełnosprawności fizycznej bądź intelektualnej, ale też do tej grupy obywateli, którzy zagrożeni są wykluczeniem społecznym, a także nowych członków społeczeństwa, np. przesiedleńców i imigrantów. *Edukacji włączającej* podlegają także osoby, szczególnie dzieci w wieku szkolnym, które wróciły do kraju po długotrwałej nieobecności, np. emigracji zarobkowej rodziców. Widać więc wyraźnie, że zakres znaczeniowy terminu *edukacja włączająca* jest szerszy niż *szkoła integracyjna*.

Do szczegółowego omówienia pozostały trzy terminy z komponentem imiesłowowym, tj. *niepełnosprawność sprzężona*, *szkoła specjalna przysposabiająca do pracy* i *klasy łączone*. W kontekście wyżej omówionych nie ma w nich żadnych niespodzianek i nieścisłości. Ich znaczenia łatwo można domyślić się na podstawie budowy. *Niepełnosprawność sprzężona* to taki stan, w którym występują ograniczenia umysłowe lub psychiczne połączone z zaburzeniami natury somatycznej, co ogranicza bądź uniemożliwia prawidłowe funkcjonowanie jednostki w środowisku. Czasownik bazowy *sprząc* (dk) *sprzęgać* (ndk) oznacza tyle, co „złączyć w pewną całość, w ścisły związek, zetknąć co z czym, zespolić” (<http://doroszewski.pwn.pl/haslo/sprz%C4%85c/>). Konstrukcja w pełni odpowiada znaczeniowo elementom ją budującym i nie ma znaczenia metaforycznego.

¹⁶ <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>

¹⁷ <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20120001169>

Termin z komponentem imiesłowowym *przysposabiająca* (*szkoła specjalna przysposabiająca do pracy*) jakkolwiek czytelny znaczeniowo, zawiera w sobie elipsę, bowiem pełna konstrukcja powinna wypełniać konotację „przysposabiać kogo? do czego”. Semantycznie konstrukcja jest stosowna i wyrazista. Przysposabiać to „czynić odpowiednim, stosownym do czego, przystosowywać, przygotowywać do jakiegoś użytku” (<http://doroszewski.pwn.pl/haslo/przysposabia%C4%87/>).

Ostatni z badanych przykładów to termin *klasy łączone*. Imiesłów przymiotnikowy bierny *łączone* utworzono regularnie od czasownika *łączyć*. Młodszym czytelnikom warto objaśnić, że terminem tym nazywano taką organizację nauczania, która polega na prowadzeniu przez nauczyciela w tym samym czasie i tym samym pomieszczeniu lekcji z dwoma różnymi rocznikami, dla przykładu klasy piątej i szóstej. Taką formę organizacyjną przyjmowano w szkołach, gdzie ze względu na małą liczbę uczniów nie mogły być organizowane odrębne oddziały. Przez lata zjawisko to uległo marginalizacji, ale w świetle nowej ustawy *Prawo oświatowe* znowu jest dopuszczalne i stosowane¹⁸. Jest to więc termin obecny we współczesnym języku edukacji.

W artykule przedstawiono analizę morfologiczną i semantyczną wybranych konstrukcji imiesłowowych, które używane są w języku edukacji. Postawione w części początkowej artykułu problemy i pytania znalazły rozwiązania. W badanej grupie wszystkie imiesłowy zachowały swoje znaczenie czasownikowe. Prognozowana przez Bartnicką tendencja do adiektywizacji imiesłowów nie potwierdziła się. Przeprowadzone badania dowodzą, że imiesłowy przymiotnikowe obecne w tej specjalistycznej odmianie polszczyzny mogą być niezrozumiałe dla ogółu użytkowników języka, bowiem ich znaczenie nie wynika w prosty sposób z ich budowy. Część badanych wyrazów znaczy co innego, niż się w pierwszym momencie wydaje. Widoczne są typowe dla polszczyzny ogólnej tendencje do asymilowania terminów z języka angielskiego, które z trudnością poddają się prostemu tłumaczeniu na język polski. Neosemantyzacja i niuanse znaczeniowe powodują, że jest to grupa (z konieczności omówiono tylko wybrane przykłady) interesująca dla dalszych penetracji językoznawczych. Lingwistyka edukacyjna badająca język stosowany w procesie nauczania już od ponad dziesięciu lat poszerza zakres zainteresowań badawczych i podejmuje analizę dokumentów oświatowych,

¹⁸ Przepis art. 96 ust. 4 ustawy *Prawo oświatowe* stanowi, że w szkołach działających w szczególnie trudnych warunkach demograficznych lub geograficznych, w zakresie danego etapu edukacyjnego dopuszcza się organizację nauczania w klasach łączonych. Począwszy od roku szkolnego 2017/2018 klasy łączone należy tworzyć na zasadach określonych w § 13 ust. 2 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli (Dz.U. z 2017 r. poz. 649).

w tym programów nauczania i podręczników szkolnych. W prezentowanym tekście materiał badawczy wyekscerpowano z prawa oświatowego i materiałów metodycznych przeznaczonych dla nauczycieli.

Literatura

- Bańko M. (2002): *Wykłady z polskiej fleksji*. Warszawa.
- Bartnicka B. (1970): *Adiektywizacja imiesłowów w języku polskim*. Warszawa.
- Bojałkowska K. (2010): *Opis składniowy imiesłowów przysłówkowych we współczesnym języku polskim*. Toruń.
- Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. (1998). Red. R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel. Warszawa.
- Grybosiova A. (1975): *Rozwój funkcji składniowej imiesłowów nieodmiennych w języku polskim. Związki z nomen*. Kraków.
- Markowski A. (2005): *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*. Warszawa.
- Mazurkiewicz G. (red.) (2015): *Ucząca się szkoła. Od rozwoju jednostek do rozwoju wspólnoty*. Kraków. Online: https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/17207/mazurkiewicz_uczaca_sie_szkola_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Nagórko A. (1996): *Zarys gramatyki polskiej*. Warszawa.
- Nauczanie integrujące, <https://rownosc.info/dictionary/integracyjny-system-edukacji/>
- Podstawa programowa kształcenia ogólnego, <https://www.ore.edu.pl/wp-content/uploads/2018/03/podstawa-programowa-ksztalcenia-ogolnego-z-komentarzem.-szkola-podstawowa-jezyk-polski.pdf>
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych, <<http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/1534/1>>, dostęp: 23.05.2019.
- Prawo oświatowe: Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r., <http://dziennikustaw.gov.pl/DU/2017/59/1> oraz <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190001148/U/D20191148Lj.pdf>, tekst ujednolicony z 19 czerwca 2019, dostęp: 06.08.2019.
- Sterna D. (2008): *Ocenianie kształtujące w praktyce*. Warszawa.
- Senge P. M. (2003): *Piąta dyscyplina. Teoria i praktyka organizacji uczących się*. Oficyna Ekonomiczna.
- Strużyński K. (2007): *Ocena – ocenianie*. „Wychowawca” nr 5, s. 22–33.
- Tokarski J. (2001): *Fleksja polska*. Warszawa.
- Ucząca się szkoła, Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności. Kraków, <<https://pafw.pl/program/inicjatywy-w-zakresie-edukacji/szkola-uczaca-sie-sus/>>, dostęp: 01.07.2019.
- Wróbel H. (1975): *Składnia imiesłowów czynnych we współczesnej polszczyźnie*. Katowice.
- Zaczyński W. (1995): *Praca badawcza nauczyciela*. Warszawa.
- Zawiślak A. (2000): *Czym jest właściwie nauczanie blokowe?* [W:] *Reforma edukacji – realia, szanse, zagrożenia*. Red. K. Waligórski. Bydgoszcz–Wągrowiec, s. 87–94.

Streszczenie

Prezentowany tekst zaliczyć można do lingwistyki edukacyjnej. Przedstawiono w nim analizę morfologiczną i semantyczną obecnych w języku edukacji terminów zawierających komponent imiesłowowy. Są to terminy używane w dokumentach prawnych i materiałach służących kształceniu i doskonaleniu zawodowemu nauczycieli. W odniesieniu do niektórych badanych przykładów pojawiają się pytania co do ich stosowności i wyrazistości znaczeniowej. Badanie zmierza do objaśnienia powstałych wątpliwości i sformułowania rozstrzygnięć

poprawnościowych. Imiesłowy użyte w badanych konstrukcjach podlegają analizie morfologicznej. Przywołano motywację słowotwórczą badanych wyrazów. Imiesłowy rozpatrzono z perspektywy kategorii czasu i strony. Badaniu poddano imiesłowy czynne i bierne, odnosząc się do obecnych w literaturze przedmiotu poglądów o tendencji do adiektywizacji imiesłówów przymiotnikowych. Opis mechanizmów słowotwórczych wiąże się z regułami łączliwości semantycznej, co stanowi podstawę do rozstrzygnięć w zakresie trafności użycia. Obserwowane innowacje semantyczne umieszczono na tle modeli edukacyjnych (humanistyczny model szkoły). Termin *ucząca się szkoła* jest inspirowany językiem angielskim i przykładem neosemantyzacji. Grupa analizowanych imiesłówów biernych oprócz analizy językoznawczej, w tym przywołań słownikowych, ukazana została w kontekście zmian edukacyjnych obserwowanych w ciągu minionych trzydziestu lat. Wynikiem prowadzonej analizy jest określenie warunków stosowności i wyrazistości obecnych w języku edukacji konstrukcji z czynnymi i biernymi imiesłowami przymiotnikowymi. Ich użycie służy skróceniu wypowiedzi, niekiedy jednak wymaga zanurzenia w języku specjalistycznym.

